

A KÖZÖSSÉGI ÉRDEKŰ MAGYAR ENERGIAPOLITIKA LEHETŐSÉGE ÉS NÉHÁNY ALAPELVE AZ UNIÓS CSATLAKOZÁS UTÁN

Az Energiapolitika 2000 Társulat javaslatai a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium energiapolitikai koncepciójához.

Bevezetés

A magyar energetika súlyos állapotát mind többen érzékelik. A lakosság számára egyre világosabb, hogy a privatizáció és a liberalizáció következményei őket sújtják. De még a liberalizáció nyertesei sem elégedettek. A liberalizált nyugati világ energetikai ellátási zavarairól érkező hírek, és az európai uniós szervezetek direktívákat javítgató lázas igyekezete is jelzik, hogy baj van az energetikai globalizációval.

Társulatunk régóta közösségi érdekű magyar energiapolitikát sürget. Úgy látszik most a hazai hivatalosság is napirendre vette egy „új” energiapolitika kidolgozását, erre utal a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapján közzétett tanulmány, s a felhívás a hozzászólásra. Az említett tanulmány — amelyet külön állásfoglalásban¹ bírálunk — dokumentálja azt a szakmai mélypontot, ahová a magyar energetika jutott, s bizonyítja az illetékes minisztérium szakértőinek tanácsstalanságát. Ennek ellenére abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a politika nemcsak szükségét érzi egy új energiapolitika kidolgozásának, de érdekli is a valódi szakmai-társadalmi vélemény. Mi ennek a jegyében mondjuk el véleményünket, s hívjuk közös munkára mindazokat, akiknek még fontos a közjó szolgálata az energetika területén.

Egyrészt látni kell, hogy most — a beszűkült mozgástér miatt — nehezebb lett a magyar érdekek érvényesítése az energiapolitikában, mint lett volna évekkel ezelőtt. Másrészt azonban az uniós csatlakozás után elvileg változhat a helyzet: már nemcsak alkalmazkodni kell az uniós szabályokhoz, hanem azok nemzeti érdekű alakításában is részt vehetünk. Ehhez persze a politikai szándék mellett — amiben valamennyi magyar uniós parlamenti képviselőnek egyezsége kellene jutni — megfelelő színvonalú szakmai felkészültségre, szakmai háttér intézményre volna szükség, amit mielőbb meg kellene teremteni. A korábbiakat ui. a privatizáció-liberalizáció-dereguláció jegyében szétverték. A rendszerváltás utáni kormányok energetikai szakmai tanácsadói az ellenérdekelt befektetői körből kerültek ki.

Politikai szándék nélkül, csupán szakmai, mégoly jó javaslatokkal semmire sem lehet jutni. Mégis érdemes ezeket minden helyzetben kimunkálni, hiszen hinni kell abban, hogy az általunk szabadon választott kormányok előbb-utóbb mégiscsak rákényszerülnek a rájuk bízott közösség érdekében való politizálásra az energetikában is.

Egy anyagi bázisok nélküli szakmai-társadalmi szervezet lehetőségei korlátozottak, ezért egy összefüggő, koherens energiapolitika alapjainak kidolgozására önmagunkban nem vállalkozhatunk. Néhány fontosnak tartott alapgondolattal, kérdésfelvetéssel azonban segíteni szeretnénk a közös munkát.

[Az energiapolitika teljes vázlata — címek kövér betűvel — mellett most csak azokhoz a fejezetekhez adunk javaslatokat, amelyekhez a megfelelő mélységű szakértelemmel rendelkezünk.]

AZ ENERGETIKA HELYZETE

Világtendenciák

A világ összes energia igénye — egyenlőtlen eloszlásban — folyamatosan növekszik. Kína, India, Ázsia, Dél-Amerika, Afrika adják a növekmény nagy részét, míg a fejlett területeken (Észak-Amerika, Európa) a telítődés jelei mutatkoznak, de még az alacsony százalékos növekedés is jelentős abszolút értéket képvisel. Az összes energia igényen belül a villamos energia és a földgáz részaránya növekszik. A felhasználás és a források eloszlása rendkívül egyenlőtlen, amely hosszabb távon megmarad. A felhasznált energia 80 %-át a föld lakosainak 20 %-a fogyasztja el, ami a jövőben egészen új kérdéseket fog felvetni. Az energiahordozók birtoklása hatalmi tényezővé vált. Jelenlegi ismereteink szerint nincs olyan jelentős mértékű új energiahordozó forrás, melyet a társadalom elfogad és kereskedelmi méretekben alkalmazásba kerülhet 20-30 éven belül. A fentiek következményeként a *nemzetközi energiahordozó kereskedelem expanziójának* igen erős a motivációja. A szállításon belül egyre nagyobb a részaránya a vezetékes szállításnak. A szállítási igényeket tovább növeli a versenypiaci megoldások terjedése az energiaellátásban (különösen földgáz és villamos energia esetében).

Európa

Európa jelentős változások előtt áll energetikai szempontból. A külső energiaforrásoktól való függése egyre növekszik, belátható időn belül megközelíti a 70 %-ot. Az un. „fenntartható fejlődés” megkívánja, hogy a versenyképesség növelése érdekében az energia felhasználás hatékonyságát és határfokát javítsák. Egy sok évtizedes trend változott meg: az igények folyamatos növekedése helyett azok stagnálása, de inkább csökkentése a kívánatos. Mindez elősegíti a környezetterhelés mérséklését és a természeti értékek védelmét is.

Energiapolitikai eszközök. A belső források maximális kihasználása rövidtávon a *megújuló energiák* használatának szorgalmazását, távlatban a nukleáris energiatermelés megújítását és fokozott elterjesztését segítő koncentrált kutatást jelenti. Középtávú eszköz a *beszerzések diverzifikálása*, különösen a földgáz, de kisebb mértékben a villamos energia esetében is. Új kapcsolatok épülnek ki Észak-Afrika, Oroszország és Közép-Ázsia felé. A *hatásfok növelés* programja kiterjed mind az energia átalakítás (kombinált ciklusú és hőszolgáltató gázturbinás egységek, valamint a fejlett széntekológia), mind pedig a felhasználás határfokának növelésére (program 1 %/év végfelhasználás csökkentésre).

Egységes energiapiac. Az Európai Unió (EU) alapjául szolgáló *Római Szerződés* még a kereszténydemokrata alapelvek szerint a szolidaritást, a közjó támogatását és a teljes közösség érdekeinek előmozdítását tűzte ki célul. Ezért a *közérdekű szolgáltatásokat* kivonta az árú, és a tőke szabad mozgására vonatkozó előírások hatálya alól. Ezt az általános előírást a Nizzában elfogadott módosítás is tartalmazza. Ennek ellenére az *EU energiapolitikája angolszász hatásra neoliberais irányt vett*. Az EU-ban meghirdetett energiapolitika célja a vezetékes energiaellátási monopóliumok korlátozása, e piacok liberalizálása lett.

Alapvető energiapolitikai eszköznek tekintik az energiatermelés és szolgáltatás piaci alapokra helyezését, liberalizálását. Ennek következtében megváltozott a piaci szereplők szemlélete a gazdálkodásban: a költségminimumra való törekvést felváltotta a rövid távú pénzügyi eredmény növelésének igénye, melyet kiegészít az intenzív piaci jelenlét. A hagyományos piaci keretek között egy-egy gazdasági döntés kapcsán igazolni kellett, hogy az megfelel a

„legkisebb költség elvének” (nem volt meg a befektetési döntések szabadsága). Ez volt a feltétele a pénzügyi kockázatok hosszú távú kivédésének (kapacitás lekötési szerződések, államilag garantált, elismert költségen alapuló árak, stb.). Versenypiaci viszonyok között a befektetési döntések szabadsága csaknem teljes, de ezzel együtt a teljes pénzügyi kockázatot is viselni kellene. Ennek közvetlen folyománya a pénzügyi szemlélet előtérbe kerülése és a rövid távú hatások felértékelődése. Mindez általában nem kedvez a nagy összegű befektetési döntéseknek, melyek nem ütemezhetők a piaci körülmények változása szerint.

Válságjelek. Elsősorban a liberalizált villanypiacokon jelentkeznek, mivel a piac szereplőinek *nincs ellátási, rendszerfejlesztési kötelezettségük*. A liberalizált (áram)piac működésének alapfeltétele (lenne) a kínálat², a szabad választási lehetőség. A rendszerfejlesztés azonban tőkeigényes, de a tőke nem kockáztat. A beruházásokkal létrehozható kínálat (erőműépítés) kialakításában csak *a szabad piactól idegen hosszú távú áramvásárlási szerződések* alapján hajlandó részt venni. Ez a liberális árampiac alapvető önellentmondása. Így aztán *a liberalizált árampiac, a klasszikus szabadpiaci modell szerint addig működik kiegyensúlyozottan, amíg szabad kapacitás, felesleg van; ezek kimerülése után folyamatos működési zavarok keletkeznek*³. A liberalizált piac alapfeltétele az átviteli hálózatokhoz való szabad hozzáférés, miközben *a hálózatok direktívák szerinti fejlesztési kötelezettsége intézményesen nem garantált*. Ezek az alapvető okai a villamosenergia-rendszerek időszakos fizikai-pénzügyi összeomlásának, válságának. Hasonló veszélyek fenyegetik a földgáz piacot is.

Mindezek következtében az európai energetika tranziens állapotban van, melynek jellemzője a gyenge fogyasztói árérzékenység, az ellátás szereplői számára inattraktív árak, relatíve gyengülő infrastruktúra (vezetékes szolgáltatások) és az általánosan hiányzó befektetési hajlandóság (pénzügyi kockázatok miatt). A tranziens állapot kihat az energia ellátás minőségére és biztonságára is. Gondot okoznak a nagy piaci áringadozások és az általános árnövekedés, különösen ott, ahol a szegénység problémája nem kezelhető egyszerű eszközökkel. Az *uniós bővítés* nem segít a helyzeten, mert az új tagok helyzete rosszabb az uniós átlagnál. Ugyanakkor a multinacionális energiatársaságok terjeszkedhetnek, a fejlett országok könnyebben elérhetik az energiaforrásokat.

Módosulások az európai energiapolitikában. A liberalizált tengerentúli villanypiacok zavarai, az ún. „sötét napok” megijesztették az európai politikusokat. E mellett azonban már az európai zavarok is motiválták a villamos direktíva módosítását. A cél elsősorban az ellátásbiztonság növelése lett volna. A 2004-ben hatályba lépő új *2003/54/EC direktíva* ugyan a korábbihoz képest hangsúlyosabban deklarálja az ellátásbiztonság növelésének (a közérdekű szolgáltatási kötelezettség teljesítésének és a fogyasztók védelmének) szükségességét, *de garanciális feltételeket nem ír elő, azt a tagállamokra bizza*. A nehézségekből az Európai Unió több irányban kíván kilábalni. A szubszidiaritás elvének következetes alkalmazásával a *szegénység problémáját, az egyes piacok forráshiányát* az illető államokkal kívánja megoldatni. A regionalitás és a jogi eszközök változtatásának szorgalmazásával a versenypiaci viszonyok terjesztését és a befektetéseket támogatja. A nemzetközi kapcsolatok bővítése a primer energiahordozó ellátás javítását célozza. A jövő problémáinak megoldásához járul hozzá a koncentrált energetikai kutatás (nukleáris energia, új motorhajtó anyagok, stb.), ami azonban az alapproblémán nem sokat segít.

Magyarország

Energiapolitika. A deklarált magyar energiapolitika a rendszerváltozás után, lényegét tekintve — kormányoktól függetlenül — *a privatizáció és a liberalizáció jegyeit viselte magán*. Az ezen az alapon ténylegesen megvalósított energiapolitika a magyar energetika leépülését okozta. Ez elsősorban a nyugati irányultságú neoliberais gazdasági és energetikai orientáció következménye. *A rendszerváltás utáni kormányzatok fokozatosan kivonultak az energetikából*, sem tulajdonosi, sem pedig szabályozási oldalról nem gyakorolnak meghatározó, felelős, közösségi érdekű befolyást az energetikára, amely mára a liberális tőkeérdekek hálójában vergődik. Energiapolitikai stratégiáról tehát nem beszélhetünk, csak sodródásról, a befektetői elvárásoknak való megfelelésről. A politika nem támaszkodik műszaki-tudományos elemzésekre és vizsgálatokra. Az országnak nincs parlament által jóváhagyott, aktuális energiapolitikai koncepciója.⁴

Energiaforrások. A hazai primer energiahordozó források mind relatív, mind abszolút mértékben csökkennek, az elérhető források árszintje növekszik. Magyarország energetikája szempontjából az EU tagság fokozatosan egyre meghatározóbb lesz, az EU energiaforrásaira tett megállapítások fokozottan érvényesek. Kedvező a geopolitikai helyzetünk: a jövő kelet-nyugati nagy energiaszállításainak egyik fő útvonala hazánkon keresztül fog haladni.

Energiafelhasználás. Az összes energiafelhasználás a rendszerváltás óta stagnált, vagy alig növekedett. A hazai energiafelhasználás GDP-re vonatkoztatott hatékonysága az utóbbi évtizedben jelentősen növekedett. Ez kedvezően hatott a környezetterhelés mértékére is. Ugyanakkor az *energiaellátás hatásfoka*⁵ alig javult. A villany- és gázszolgáltatás viszonylag magas — vásárlóerő paritáson mérve az európainak mintegy kétszerese — fogyasztói árszínvonala, az egyre drágább távfűtéssel együtt az egyik legnagyobb (főleg városi) szegénység okozó tényező.

Szénbányászat.

Szénhidrogénipar.

Villamosenergia-ellátó rendszer. Az EU irányelvek nem írják elő, és nem tételezik fel a villamos piac privatizálását, mégis az európai méretekben kicsiny magyar villamosenergia-rendszer részekre bontását és privatizálását⁶ a „piacosítás”, az EU-hoz való csatlakozás feltételeként tüntették fel. Mára a hazai közcélú erőművek névleges teljesítményének 77 %-át, termelésének 60 %-át a külföldi tulajdonú erőművek adják. Az áramszolgáltatók részvényeinek döntő többsége külföldi szakmai befektetők tulajdonában van, csak egy kisebb, nem meghatározó részvénytársaság van a tőzsdén. *A korábbi állami villamos társaság meggyengülésével párhuzamosan az MVM Rt-nél sokkal nagyobb és komplexebb nemzetközi monopóliumok leányvállalatai vették át a vezető szerepet.* Ezek — nem egyszer kormányaik segítségével — eredményesen érvényesítették befolyásukat a mindenkor magyar kormányoknál. *Ha a privatizálás előtti méretű és erejű Magyar Villamos Művek Rt., mint nemzeti (állami, önkormányzati, intézményi) tulajdonú cég, szerepelne ezen az európai piacon, akkor sokkal jobb helyzetben lennének.* Mert ez a hétezer MW-os rendszer lokálisan fel tudná venni a versenyt a nagy európai szolgáltatókkal.

A villamosenergia-ellátás átlagos hatásfoka alacsony, mert az erőművek megújítása a részvényeladásos privatizáció miatt nagyrészt elmaradt. Az erőműpark egy részének

elavultsága és a várható igényalakulás miatt — ellátási kötelezettség, ill. források hiányában — az ellátásbiztonság középtávon nem megoldott. A 2003. évi paksi üzemzavart követően 50 napot meghaladó, összefüggő időtartamban nem lehetett biztosítani az 1260 MW-os szükséges tartalékot⁷. A privát termelők nem érdekeltek a rendszer-szempontok érvényesítésében, az ellátásbiztonság fenntartásában⁸, a (még) állami tulajdonban maradt MVM Rt-t pedig megfosztották felelős funkcióitól, anyagi eszközeinek nagy részétől, „kereskedő” céggé degradálták. A liberális villamos energia törvényben *nincs tényleges hosszú távú felelőse az ellátásbiztonságnak*, az Energiahivatal kapacitás-tendere nem jelent erőműépítést. A hálózati infrastruktúra — különösen a határkeresztező kapacitások — az un. kereskedelmi célú többletszállításokra csak korlátozottan alkalmasak.

A privatizáció és a liberalizáció óta a *villanyszolgáltatás minőségi színvonala csökkent*, messze elmarad az európai átlagtól. Egy átlagos háztartás évente mintegy négy órán át marad áram nélkül. Az okok között első helyen az áramszolgáltatói „termelékenységnövelő” létszámleépítéseket kell megemlíteni, amelyek költségcsökkentő hatása nem jelentkezik a villanyárakban.

A privatizációt követően a villanyárak elszabadultak, majd a liberalizáció — a megalapozatlan ígéretek ellenére — újabb áremeléseket hozott. A lakossági nappali áramár a privatizáció óta több mint 3-szorosára növekedett. Az áremelések döntő mértékben a privatizált társaságok profitját növelték. A privát erőművek és áramszolgáltatók saját tőke utáni nyeresége szinte minden évben messze meghaladta a privatizációs szerződésekben garantált 8 %-ot is. 2002-ben az erőművek már 22 %-os, az áramszolgáltatók 12 %-os átlagos nyereséget értek el. Ezzel szemben az állami tulajdonú MVM Rt és erőművei (Paks, Vértes) e mutatója sohasem közelítette meg a 8 %-ot, s 2002-re mínusz 7 % lett. E jövedelemviszonyokat figyelembe véve még árcsökkentés esetén is reális lehetőség volna a termelés, elosztás és szolgáltatás vertikumának működtetésére, az árrést igazságosabban elosztva, legalább a közüzemi szektorban.

A viszonylag kicsi és kapacitáshiányos villamos piacon bevezetett *versenypiaci viszonyok* nem jártak eredménnyel, a versenypiaci szereplők beszerzési árcsökkenését a közüzemi piac keresztfinanszírozza. Ettől az évtől kezdve további *árnyomás* nehezedik majd a közüzemi villanypiacra, mert a termelői árakat a közüzemi piacon is liberalizálták. A jelenlegi átlagár alatti termelők legalább az átlagos árat fogják igényelni, az átlag felettiek — mint eddig — ezután sem fogják újratárgyalással csökkenteni szerződéses áraikat. Az állam választhat: vagy emeli a végfogyasztói árat, vagy a nagykereskedő (MVM Rt.) megy csődbe, amint ez Kaliforniában is történt⁹.

Távfűtés. A városi távfűtő rendszerek tulajdonosai ma még csaknem kizárólagosan az önkormányzatok. A rendszerek hőtermelői a saját tulajdonú fűtőművek, vagy a városi közcélú erőművek, amelyek általában kapcsolt energiatermelést valósítanak meg. Az utóbbi években különféle, elsősorban *áramszolgáltatói érdekeltségű társaságok*¹⁰ a városokban sorra létesítették a *gázmotoros* „fűtőerőműveket”, több helyütt (pl. Tiszaújváros, Kazincbarcika) felszámolva egyúttal a közcélú erőművekből történő, energetikailag hatékonyabb hőszolgáltatást. A nyári használati melegvíz-igényekre méretezett gázmotorok sok esetben nem az optimális megoldást képviselik, energetikai hatékonyságuk kicsi¹¹. A „versenyképes” hőárakat kötelező villamos energia átvétellel és magas villamos energia átvételi árakkal, vagyis a villamos energia üzletágból történő *keresztfinanszírozással* biztosítják. Mindezt annak érdekében, hogy a privát társaságok a *városi energiaszolgáltatás* — villamos- és

gázpiaca mellett — távhőpiacán is megvessék lábukat. Nem nehéz felismerni a távlati célt: a teljes városi energiaszolgáltatás megszerzését.

Az önkormányzatok pénzforrásainak szűkössége kezére játszik e folyamatnak, de szerepe van ebben annak is, hogy nem ismerik fel hosszabb távú érdekeiket. Az energiaprivatizáció idején a villamos és gázközműveiktől megfosztott önkormányzatok a *Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének* vezetésével részben eredményes harcot folytattak az említett közművagyon egy részének visszaszerzésére¹². Félő azonban, hogy a visszaszerzett összegek elaprózódtak, s azokat nem az energetikai közművekbe forgatták vissza. Van azonban jó példa is, ahol a külföldi tulajdonú közcélú erőmű és a magyar tulajdonú hőszolgáltató fúziója révén közös, *vegyes tulajdonú városi távfűtő társaság* alakult ki¹³. Ez lehet az egyik útja a városi közösségi érdekek érvényesítésének, majd fejlesztések révén a városok tulajdoni helyzete megerősítésének.

Közlekedés.

Mezőgazdaság.

A környezetvédelem és az energiapolitika összefüggései

Kutatás, oktatás. A hazai energetikai cégeknél érdemi, a hazai ipart szolgáló *kutatási munka* gyakorlatilag nem folyik. Állami támogatású szervezett, *kutatóintézeti energetikai kutatás* sincs. Az *energetikai oktatás* legfontosabb bázisa a Műegyetem, ahol a szervezeti és egyéb európai uniós „felzárkóztatási” kampányok, a hallgatói létszám erőltetett növelése, az oktatói létszám csökkentése, az intézményi feltételek romlása és a nagy múltú energetikai tanszékek felszámolása együttesen az oktatás tartalmi színvonalának és minőségének romlását okozta.

AZ ENERGIAPOLITIKA LEHETŐSÉGEI, MOZGÁSTERE

Az uniós korlátok és lehetőségek. Magyarország az Európai Unió tagjaként visszavonhatatlanul a versenypiac mellett kötelezte el magát az energetikában is, azonban ennek mértéke, kiterjedése és működési jellege még jelentős bizonytalanságokat tartalmaz. A versenypiac terjedése mellett fel kell készülni a fizikai kereskedelem látványos növekedésére, az energia-tranzit fokozódására is. A tagországok szerepének szűkülése mellett várhatóan növekedni fog a régiók, ország-csoportok szerepe. Az ország szuverenitásának csökkenésével előtérbe kerülnek a területi és különféle csoportérdekek.

Az energetikai direktívákból adódó korlátokhoz differenciáltan, azok nemzeti érdekű befolyásolásának szándékával kell viszonyulni, figyelembe véve a többi kelet-európai országgal való együttműködés lehetőségét is. Fel kell mérni, hogy mi a megváltoztathatatlan (tartósan érvényesülő), mi az időlegesen, valameddig, ill. valamely időponttól érvényesülő előírás. Mi a kötelező és mi az ajánlott. Az EU-szinten előírt átlagos értékek nem jelentenek nemzeti normákat. Éppen a nemzeti diplomácia feladata lenne az EU-átlag mellett a nemzeti érdekű norma megfogalmazása és elfogadtatása.

Tulajdoni korlátok. Az energetikában kialakult tulajdonviszonyok, az állami és az önkormányzati tulajdon összezsugorodása, különösen pedig a nemzetközi multinacionális szolgáltatók jelenléte jelentős korlátjai a közösségi érdekű energiapolitikának, amit reálisan számításba kell venni.

AZ ENERGIAPOLITIKA CÉLJA ÉS TÁRGYA

Az energiapolitika célja. A magyar közösségi érdekű energiapolitika célja a lakosság és a gazdaság (ipar, mezőgazdaság, közlekedés és szolgáltatások) energiával való biztonságos ellátási lehetőségének megteremtése, a környezetszennyezés, és a szolgáltatási árak társadalmilag elfogadható szinten tartása mellett.

Az energiapolitika tárgya az állam által képviselt közösségek érdekeinek megfogalmazása az energetika területén. Ennek megfelelően az energetika működéséhez szükséges (műszaki, gazdasági, szociális) modellek, intézményi struktúrák, törvények és kapcsolódó joganyagok alapelveinek, a megvalósítás főbb eszközeinek a meghatározása.

STRATÉGIAI CÉLKITŰZÉSEK

A nemzet- és gazdaságpolitikával egyeztetett hosszú távú célkitűzés az Európai Unió keretei között a nemzeti érdekű energiapolitika kidolgozása, képviselete és megvalósítása, aminek főbb tézisei a következők:

- *Az ellátásbiztonság* hosszú távú műszaki-gazdasági kockázatainak mérséklése érdekében az országnak a szilárd, a nukleáris és a szénhidrogén energiahordozó hármására kell építenie energiasztratégiáját. A villamos energiát elsősorban hazai erőművekben kell megtermelni. Az ellátásbiztonságot a *távvezetési összeköttetések fejlesztésével és erőműépítéssel* kell garantálni.
- Geopolitikai és gazdasági helyzetünkben adódóan „*híd-szerepet*” tölthetünk be a nyugat-európai és a kelet-délkelet európai országok között az energetikában is. Alapvető célkitűzésnek kell lenni minden energiapolitikai megfontolásnál, hogy ennek hasznát a magyar energetika, a magyar társadalom javára fordítsuk.
- A központi kormányzat és az önkormányzatok privatizáció következtében beszűkült mozgástere miatt a törvényalkotói (szabályozói) funkció önmagában nem tudja a közösség érdekében szükséges befolyásolást megvalósítani. Ezért a magántulajdon mellett, szükség van az energiapiacra jelentős *piaci erőt felmutató közösségi (állami, önkormányzati) tulajdonosi jelenlétre* is.
- Le kell állítani az energiaprivatizáció minden formáját, *törvénybe kell foglalni* a megmaradt *vezetékességi energiarendszerek közösségi (állami és önkormányzati) tulajdonát*. Nemcsak megőrizni, de törvényes eszközökkel (visszavásárlással és beruházásokkal) növelni kell a nemzeti energetikai tulajdont, annak arányát.
- Az MVM Rt. tulajdonában maradt villamos társaságokból és a MOL Rt. gázüzletágából — *tőkeegyesítéssel* — erős, nemzetközi méretekben is versenyképes *Magyar Energiaszolgáltató Társaságot (MET)* kell létrehozni, amely az állami energetikai vagyont is kezeli. A távhőellátásban támogatni kell a többségi önkormányzati tulajdonú *városi (termelő és szolgáltató) hőszolgáltató társaságok* létrehozását.

- A vezetékes energiaellátásban — a versenypiaci beszerzés alternatívájaként — fenn kell tartani a *közérdekű szolgáltatásokat*: az *állami, hatósági önköltségalapú ármegállapítást*; a rászorulóknak szolgáltatásból való kiesésének megakadályozására, *kedvezményes szociális energia-tarifákat* kell bevezetni. Biztosítani kell a hatékony *fogyasztói érdekvédelmi szervezetek* létrejöttét és törvényes működési feltételeit.
- A *Magyar Energia Hivatal* (MEH) a parlament felügyelete alá kell helyezni, szervezetét szakmailag meg kell erősíteni. Biztosítani kell az *Országos Atomenergia Hivatal* (OAH) független felügyeletét.
- A kormányzat energiapolitikájának megalapozására és támogatására, a kapcsolódó — műszaki, gazdasági — elemzési feladatok ellátására, *Magyar Energiastratégiai Intézet* (MEI) kell létrehozni. Az intézet feladata a jövő társadalmi-gazdasági programjaihoz illeszkedő távlati energetikai fejlesztési alternatívák kidolgozása.

AZ ENERGIAPOLITIKA MEGVALÓSÍTÁSÁNAK ESZKÖZEI

Az állam szerepe

Az állam feladata (az energetika területén is) a *közjó* szolgálata és a lakossági érdekek érvényesítése¹⁴. Az alacsony életszínvonalból és a szegénységből adódó kiszolgáltatottság miatt az államnak erőteljesebben kell jelen lennie, mint a fejlett piacgazdaságokban.

Stratégiai szerepkör. A fejlett társadalmakban az energia ellátás biztonsága mind a gazdaság, mind a társadalmi intézményrendszer működőképessége szempontjából rendkívülien fontos tényező. Az állam feladata, hogy az *ellátásbiztonság kockázatát* megfelelően alacsony szinten garantálja. Ennek érdekében az országnak mindenkor érvényes és aktualizált *energiapolitikai koncepcióval* kell rendelkeznie. Ennek fő kérdései csak nemzeti konszenzussal rendezhetők, s ebben a parlamentnek meghatározó szerepet kell betöltenie.

Szabályozás. A társadalmi érdeket az *energiapolitikában* meg kell fogalmazni, a politikai akaratot azonban a szabályozásnak kell közvetíteni, s biztosítani kell az energiapolitikai koncepcióban megfogalmazott célkitűzések és feladatok eredményes teljesítését, ill. végrehajtását. A szabályozásnak tehát azt kell biztosítania, hogy a piaci szereplők a „társadalmi elvárásoknak megfelelően viselkedjenek”. Az állam feladata a piaci verseny konszolidált viszonyainak biztosítása, a természetes monopóliumok ellenőrzése; a piac hibás működése esetére, a rendkívüli helyzetek kezelésére szolgáló eljárások megalkotása. E mellett nélkülözhetetlen a piaci viszonyok bizonyos korlátozása a társadalmi célok érdekében: a versenypiac veszteségeinek társadalmilag elfogadott támogatása, a közérdekű szolgáltatások biztosításának szabályozása.

A legfontosabb stratégiai alapkérdéseket az Országgyűlésnek energiatörvényben kell szabályoznia. A stratégia végrehajtásáról a kormánynak az Országgyűlés előtt rendszeresen be kell számolnia. A törvényi szabályozásban az energiatörvényt követik az *ágazati energetikai törvények*: a bányá-, gáz-, villamos energia-, atom- és távhő törvény, illetve az ezekhez kapcsolódó különböző szintű jogszabályok. Kitüntetett szerepe van a vezetékes közszolgáltatások *árszabályozásának*.

Költségvetési és adópolitika. Feladata a központi költségvetésben levő pénzeszközök társadalmilag indokolt átcsoportosítása az egyes közösségek érdekeinek támogatása és az *energiaszolgáltatás struktúrájának befolyásolása* érdekében.

Tulajdonlás. Mivel az egyes piaci szereplők mindig a tulajdonosok érdekei szerint tevékenykednek, szükséges az energetikai tulajdon meghatározó részének *közösségi/állami kézben* tartása, hogy annak hatékony működtetése — a stratégiai célkitűzések végrehajtásának egyik eszközeként — a közösség érdekét szolgálja.

Szabályozás

Energiatörvény. Az energiatörvényben az energetika megváltozott helyzetének megfelelően, az Európai Unió követelményeinek és nemzeti érdekeinknek, az energetika valós társadalmi szerepének figyelembevételével az energetika következő *alapkérdéseit* javasoljuk szabályozni:

- *Az állami (közösségi) és a magán tulajdonosi szerepvállalás feltételei, működési körülményei és kötelezettségei.*
- *Az energetika állami intézmény rendszere.* Felügyeleti, ellenőrzési funkciót az állam intézményrendszerén keresztül hivatott ellátni. Az intézményrendszeren belül (pld. GKM, MEH, stb.) tisztázni kell a felelőségeket és jogosítványokat, az együttműködési, a függőségi viszonyokat.
- *Az Energiahivatal feladatainak újraszabályozása.* A hivatal szerepe piacgazdasági viszonyok között felértékelődik; egyértelműen az össztársadalmi érdeket kell megjelenítenie és képviselnie. A Magyar Energia Hivatalt függetlenné kell tenni a napi politikától, felügyeletét pedig társadalmasítani kell és az *Országgyűlés* alá kell rendelni. Egyidejűleg szükséges szakmai megerősítése és tekintélyének növelése, hogy árfelügyeleti (és esetleg versenypiac irányítási) hatáskörében képes legyen az energetikai cégek gazdálkodásának ellenőrzésére.
- *Az állami hatóságok jogosítványai és kötelezettségei* az ellátásbiztonság garantálásában, a primer energiahordozó struktúra befolyásolásában, a kapcsolt és megújuló villamosenergia-termelés ösztönzésében, a nemzetközi — energetikával összefüggő — környezetvédelmi kötelezettségek teljesítésében.
- *A közérdekű szolgáltatások szabályozása,* ezek helye és szerepe a vezetékes energiaellátások (villany, gáz, távhő) területén az uniós irányelvekkel összhangban. Ahol a piaci eszközök nem alkalmasak a közösségi célok elérésére, ott az energetikai árszabályozás és árellenőrzés általános feltételeinek, a *szociális tarifák* alapelveinek meghatározása.
- *Az energetikai fogyasztóvédelem.* Államilag finanszírozott, de független, lakossági energetikai fogyasztóvédelmi szervezet és érdekegyeztető fórum törvényi létrehozása, működési feltételeinek szabályozása.

Ágazati törvények. Az ágazati törvényeket csak az általános energiatörvény elfogadása után kell megalkotni, illetve a jelenlegieket átdolgozni. Ezekben csak az ágazatok specifikus kérdéseit kell szabályozni, arra törekedve, hogy minél kevesebb alacsonyabb rendű jogszabályra legyen szükség. E hosszabb törvényalkotási folyamat részeként a legfontosabb

problémák sürgős megoldása a meglévő joganyag módosításával lehetséges. A villamos energia ágazatban kialakult helyzet kezelése különösen gyors törvénymódosítást igényel¹⁵.

Költségvetési és adópolitika

Támogatások. Szűkös erőforrásaink megkövetelik, hogy közpénzeket csak valóban közösségi érdekű energetikai célok támogatására fordítsunk. A nálunknál sokkal gazdagabb nyugat-európai államok energiapolitikai célkitűzéseinek kritikátlan átvétele (pl. a szélerőművek létesítésének állami támogatása) indokolatlanul drágítja a fogyasztói árakat, nem beszélve ennek gyakran piactorzító hatásáról. Az uniós normák alakításában — a többi új belépővel együtt — el kell érni, hogy ezen a területen is „kétszintű” legyen a megítélés.

Energiaadók. Az energiatermelés externális költségeinek figyelembevételével kialakított energiaadónak komoly szerepet kell betöltenie az energiaszolgáltatás struktúrájának a társadalmi érdekek és értékek szerinti befolyásolásában, például a távfűtés környezeti előnyeinek elismerésében. Nemzetközi kötelezettségeink mellett főleg saját nemzeti érdekünk a környezetvédelmi jellegű *energiaadók* ésszerű alkalmazása, amelyekkel az energiaszolgáltatás jövedelemelosztását lehet célszerűen módosítani. Előnye az ÁFÁ-val szemben, hogy mértéke az egyes energiahordozók és felhasználások esetén különböző lehet a környezeti és egyéb tényezőktől függően. Az azonban elfogadhatatlan, hogy az energiaadók az extraprofitot tartalmazó szolgáltatási árakra többletteherként rakodjanak a központi költségvetési bevételek növelése érdekében, az EU energiaadózási irányelveire hivatkozva, de a tervezett *EU minimumnál nagyobb mértékben*.

Az ebbe a kategóriába sorolható — energiatermeléssel összefüggő — *környezetterhelési díjak* esetében tekintetbe kell venni az azonos célú szennyezőanyag kibocsátási bírságokat is. Nemcsak a „kettős adóztatás” kerülendő, hanem összehangolt és átlátható, az energia- és környezetpolitikai célokat egyaránt szolgáló *integrált adórendszer* kell kialakítani, amelynek *fokozatos bevezetésénél* tekintetbe kell venni a fogyasztók teherbíró képességét is. Világosan kell látni, hogy a nyugat-európai „környezeti elvárások” gyors átvétele, a mi életszínvonalunk mellett, elviselhetetlen fogyasztói árnnövelő tényező.

AZ ENERGIAPOLITIKA TERÜLETEI, FEJEZETEI

Energiahordozók

Fontos a kiegyensúlyozott energiahordozó-összetétel, ami a szénhidrogének, különösen a földgáz aránytalan előtérbe helyezésével az utóbbi időben megbomlott. Az elmúlt tizenhárom év során jelentős struktúraváltozás zajlott le a hazai primer energia felhasználásban. A szilárd tüzelőanyagok (főleg szén) háttérbe szorultak a földgázzal szemben¹⁶, amely mind környezetvédelmi, mind hatékonysági (energiaátalakítási hatásfok), mind pedig beruházási szempontból előnyös volt. Az új erőmű blokkok a legkisebb fajlagos fejlesztési költséget igénylő gáztüzeléssel létesültek. Mára a villanytermelésben a *földgáz részarány* meghaladja a 27%-ot, (a szénhidrogének aránya a 33 %-ot). Ellátásbiztonság szempontjából kedvezőtlen az egész magyar energetika, importra támaszkodó egyoldalú szénhidrogén függősége¹⁷, különösen hátrányos a villamos energia és a földgáz csúcsigények egybeesése.

Az ellátásbiztonság hosszú távú kockázatainak mérséklése érdekében *az országnak a szilárd, a nukleáris és a szénhidrogén energiahordozó hármására kell építenie energiasztratégiáját. A szénbányászat* legkisebb áldozattal járó tervszerű visszafejlesztését továbbra is az erőművekkel integrációban lévő bányák fenntartható termeléséhez illesztett erőmű építési, ill. megújítási programmal lehet megvalósítani. Az egyensúly javításának leghatékonyabb eszköze a villamosenergia-ipar. Az energiapolitika fontos feladata meghatározni azokat a szabályozási eszközöket, amelyek alkalmazásával, a jövő erőműépítései révén a primer energiahordozó mérleg, kedvező irányban módosulhat. Hosszabb távon felmerülhet import feketeszénre épülő erőmű is, ezért fontos a kiotói megállapodás szerinti CO₂ kibocsátási kontingens megőrzése.

Szénbányászat.

Szénhidrogén-források.

Nukleáris üzemanyag.

Megújuló energiaforrások. Ez az unióban erősen preferált terület a most csatlakozó szegény országokban hosszabb ideig még csak marginális szerepet tölthet be. Sajnos energetikai szerepük a hazai közvélekedésben — az érdekcsoportok és a sajtó közreműködésével — túlértékelt: a környezetvédelem egyik szerény lehetősége, azzal összefüggésben kell tárgyalni. Az uniós kívánalmakat nem szabad fetisizálni, a primer energiamérlegben %-os előírások nem szükségesek és nem is vállalhatók. Az emlegetett 6 %-os (a villamos energia 3, 6 %) érték irreális. Gazdaságilag nem indokolható a piactorzító állami ártámogatás (keresztfinanszírozás!), amely növeli a fogyasztói árszínvonalat; a fejlesztési támogatás pedig fontosabb helyekről von el forrásokat. Fontos rámutatni, hogy a kényszermentes megújuló energiaforrások *értékelhető teljesítőképessége* a fogyasztói csúcsigények ellátása szempontjából kicsi, ezért jelentős tartalék-kapacitások létesítését vonják maguk után.

Energiatakarékosság

Az energiatakarékosság az energiaellátás veszteségeinek csökkentése, az energiaellátás hatásfokának növelése. A legnagyobb megtakarítás az energiatermelésben és energiaátalakításban lenne elérhető, ezért kulcskérdés az erőműépítés és hőtermelés ilyen célú befolyásolása. A lehetséges kormányintézkedések: minimális fajlagos energetikai minőségi mutatók (hatásfokok) meghatározása és előírása, pénzügyi alap létrehozása (célszerűen az energiaadók egy részéből) a hatásfok javító befektetések támogatására. Az állami támogatást kizárólagosan a lakossági fogyasztók megtakarításainak ösztönzésére kellene fordítani ¹⁸.

Közérdekű energiaszolgáltatások

A modern társadalmakban növekszik a szolgáltatások szerepe, ennek következtében — a létszükségleti igények tekintetében — csökken az állampolgárok döntési szabadsága, fokozódik kiszolgáltatottságuk. Különösen igaz ez a vezetékes energiaszolgáltatásban (villany, gáz, távhő), ahol technikai (természetes) monopóliumok kapcsolódnak a piachoz. Ezért fontos közösségi, társadalmi célkitűzés annak megakadályozása, hogy a lakosság kiadásában a szolgáltatási rezsiköltségek egy bizonyos kritikus szintet meghaladjanak.

Ha a liberalizációt korlátlanul hagyjuk érvényesülni, akkor a jelenlegi bérek mellett a szociálpolitika önmagában, még hosszú ideig nem képes előteremteni a rászorulóknak hiányzó

forrásait. A versenyben rejlő előnyök csak akkor használhatók ki az ország javára, ha egyrészt kellő piaci erőt lehet biztosítani az ország érdekeinek érvényesítésére, másrészt, ha a verseny szempontokkal szemben nem adjuk fel e szolgáltatások *közérdekű* jellegét. Ennek figyelembevételével kell az államnak az energiaárakat szükség szerint szabályoznia és a rászorulókat támogatnia.

A 2003/54/EC és 2003/55/EC EU irányelvek¹⁹ szerint „a tagállamok a villamosenergia-iparágban és gázszektorban működő vállalkozások részére alapvető gazdasági érdekből *közérdekű szolgáltatási kötelezettséget* írhatnak elő, amely vonatkozhat biztonságra...,beleértve az ellátás árának biztonságát,...”. Ez magyarul azt jelenti, hogy a közérdekű szolgáltatások tarifáiban igenis el lehet térni a „tisztán” piaci ártól. Az energia- és a szociálpolitika összefüggésére az Európai Unió energiapolitikai irányelvei is rámutatnak: „fontos, hogy a versenypiacon a szociális szerep is érvényesüljön”.²⁰ A villamos energiára vonatkozó uniós irányelv világosan tartalmazza, hogy *a vállalkozások a belső piacon nem sérthetik a közérdekű szolgáltatásra vonatkozó előírásokat*.

Tartalmi követelmények. Az energia közérdekű szolgáltatások tartalmi követelményei közül a legfontosabbak: ellátási kötelezettség, ellátásbiztonság, minőségi szolgáltatás, megfizethető, hatóságilag garantált ár. E követelményeknek kell alárendelni a társasági-intézményi struktúrát, amelyet úgy kell megalkotni, hogy a fenti célok garantáltan teljesíthetők legyenek. Valószínűnek látszik, hogy egy kombinált megoldás vezethet eredményre, amelyben a törvényi szabályozás mellett egy erős, dominánsan közösségi tulajdonú közüzemi feladatokat ellátó szolgáltató is szerepet kap.

A közérdekű energiaszolgáltatásban részesülők köre. A közérdekű szolgáltatások a villany és a gázpiac egyes szereplőire terjednek ki. Mindenekelőtt a *lakossági fogyasztókra*, és törvényben meghatározott *közösségi feladatokat ellátó* (egészségügyi, oktatási, kulturális) intézményekre.

Garanciák. A közérdekű szolgáltatást többségi állami tulajdonú, tőkeerős, kellő piaci részesedéssel rendelkező szolgáltatóra kell bízni. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy az állami tulajdonlás önmagában nem jelent garanciát, mert így a villany és a gázpiac közérdekű szolgáltatási része is a politika játékszerévé válhat. Egy többségében magyar (közösségi) tulajdonú társaság is csak akkor képes a közösségi érdeket szolgálni, ha ennek megvannak az intézményi-törvényi garanciái.

Hatósági árak, szociális tarifák. A *hatósági ár* az önköltségen kell alapulnia, figyelembe véve a rendelkezésre álló legolcsóbb forrásokat. Ez gázszolgáltatásnál az alacsonyabb költségű hazai termelés, villanyszolgáltatásnál a viszonylag olcsó paksi termelés. Az önköltség típusú hatósági árak a közérdekű energiaszolgáltatások *árszínvonalát* határozzák meg. Ezek mellett is szükséges a szegények energia fogyasztásának érdemi támogatása a *szolidaritás elvén*²¹ működő *szociális tarifa* alkalmazásával, amely szerint egy fogyasztási szint alatt a fogyasztói energiaárak kedvezményesek, e felett pedig normál díjat kell fizetni. A kedvezményes fogyasztási szint kialakításánál — a nagycsaládokra tekintettel — figyelembe kell venni az eltartott gyermekek számát. Ezt a támogatási formát az uniós irányelvek is elismerik. A szociális tarifák fedezete különböző — nem piactorzító hatású — technikával biztosítható.

Fogyasztóvédelem. Az állami intézményesített felügyelet és ellenőrzés mellett a hatékony és érdemi érdekegyeztetési és fogyasztóvédelmi mechanizmusokat is ki kell alakítani.

Kiegyensúlyozottá kell tenni a társadalmi ellenőrzést gyakorló fórumok, érdekegyeztetési és érdekvédelmi intézmények működését. A formai működtetés helyett meg kell teremteni az érdemi, tartalmas működés feltételeit. Ebben a munkában az illetékes szakmai és civil szervezeteknek is megfelelő szerepet kell biztosítani. E tevékenység során alapvető követelmény a nyilvánosság biztosítása és az energetikai információkhoz való szabad hozzáférés.

Mezőgazdaság

Közlekedés

Szénhidrogén feldolgozás

Gázszolgáltató rendszer

Villamosenergia-ellátó rendszer

A villamosenergia-ipar helyzetének törvényi rendezése a következő alapkérdésekhez kapcsolódik: az *állami tulajdon szerepe*, az *ellátásbiztonság*, és a *közérdekű villanyszolgáltatás*.

Villamos Energia Törvény (VET). A hatályos, 2001-ben elfogadott VET törvényesítette a privatizáció következtében kialakult helyzetet, s elsősorban a monopolhelyzetbe került áramszolgáltató és kereskedő társaságok, valamint a privát termelő társaságok érdekeit szolgálta. Tiltakozásunk ellenére, nem vette figyelembe a legfontosabb nemzeti érdekeket, s még a hatályos EU direktívák előírásait is túlteljesítő szabályokat tartalmaz. A MAVÍR Rt. kiszervezésével tovább gyengítették az MVM Rt-t. Nem módosították a privatizációs törvényt, vagyis nem emeltek törvényi gátat az MVM Rt., az OVIT Rt., a Paksi Atomerőmű Rt. és a Vértesi Erőmű Rt. privatizálásának útjába. Nincsenek törvényi garanciái az *ellátásbiztonságnak*. A törvény nem tartalmazza az *árképzési elvet* a közérdekű szolgáltatási piacon, s 2004-től az erőműi termelői hatósági árakat megszüntette a közérdekű szolgáltatási piacon is, ami a közérdekű szolgáltatás egyik alapjának megszüntetését jelenti. A „*szociális villamos energia ellátás*” szabályait a törvény — máig el nem készült — kormányrendelet hatáskörébe utalta.

Az állami tulajdon szerepe. A tulajdonlás kérdéskörében elsőrendű központi energiapolitikai feladat egy *piacképes méretű és tőkeerejű nemzeti villamos társaság létrehozása*, ami az MVM Rt. szervezeti-tulajdonosi helyreállítása, konszolidációja révén lehetséges. Az MVM Rt. végveszélyben van, szervezetileg szétszabdalt, gazdaságilag ellehetetlenült helyzetben látja el feladatát. Gyors privatizálása a felszámolásával volna egyenértékű. A helyreállítás csak erős politikai akarattal lehetséges, de elengedhetetlen.

Szervezeti-tulajdonosi helyreállítás. Az MVM Rt-t, Paksi Atomerőmű Rt-t, MAVÍR Rt-t és az OVIT Rt-t a VET módosításával törvény erejénél fogva, együtt kell tartani: a MAVÍR-t vissza kell hozni az MVM holdingba, hálózatüzemeltető rendszerirányítót (TSO) létrehozva²², az uniós irányelvekkel összhangban; a Paksi Atomerőművet törvényileg is az MVM holding részeként kell definiálni. Ezt követően MVM holdingból és a MOL Rt. gázüzletágából²³ erős, nemzetközi méretekben is versenyképes *Magyar Energiaszolgáltató Társaságot (MET)* kell létrehozni.

Konszolidáció. Az iparág rehabilitációjának másik feltétele az MVM Rt. gazdasági rendbetétele. Az MVM Rt. konszolidációjához — a költségek drasztikus csökkentése és a rossz befektetések felszámolása esetén is — kb. 50 Mrd Ft szükséges, hogy a rövid lejáratú hitelállománya felszámolható legyen, s a saját vagyon elérje a könyv szerinti vagyonértéket. Az összeg elvileg biztosítható lenne — a jelenlegi végfelhasználói árszínvonalon — az MVM Rt. árérének a termelők és a szolgáltatók rovására történő növelésével. Amennyiben ezt a politika nem tudja vállalni, akkor a költségvetésből kell a konszolidációt megoldani. Erre elvi alapot az ad, hogy az MVM Rt. az önfeladói állami (kormányzati) politika következtében került ebbe a nehéz helyzetbe.

Privatizáció. A fentiek után az MVM Rt. tőzsdékes lehet. Az állami tulajdon dominanciája mellett, a kisebbségi tulajdonhányadot magyar, elsősorban közösségi (biztosítók, nyugdíjpénztárak, stb.) tulajdonosoknak kell értékesíteni, ezzel teremtve meg a szükséges fejlesztési források egy részét.

Ellátásbiztonság, rendszerfejlesztés. A kaliforniai események fényében különösen fontos az ellátásbiztonság termelői oldalának garantálása több okból is. A közhiedelemmel ellentétben a nyugat-európai rendszerhez (UCTE) való csatlakozás nem jelent normál üzemi kapacitás tartálékot, (egyébként az átviteli hálózati kapacitásnak technikai korlátai is vannak). A villamos piacon bekövetkezett változások (keresletcsökkenés, hosszú távú szerződésektől való tartózkodás), továbbá a hosszú erőmű építési idők miatt a kereslet és kínálat egyensúlyba kerülése igen nagy áringadozásokra vezethet. A tulajdonosi integrációs folyamatok a valódi verseny ellen hatnak. Mindezek az okok a túlzó liberalizálás felülvizsgálatát, az állami szerepvállalásnak, a hosszú távú szerződések szerepének átgondolását teszik szükségessé.

A rendszerfejlesztést az ország energiastratégiai érdekeinek megfelelően úgy kell biztosítani, hogy az ellátás alapját az *ország saját termelő létesítményei* adják, az importszállítások elsősorban kiegészítő szolgáltatások²⁴. A fokozott mértékű importra támaszkodás nagytávolságú és nagy mennyiségű villany tranzitot tételez fel, ami jelentős ellátási kockázatot jelentene a magyar rendszerben. A nagy távolságú hálózati átvitelek növelésének — az olaj és gázvezetékekkel szemben — megbízhatósági és rendszerirányítási korlátai vannak. A földgáz, a feketeszén és a nukleáris üzemanyag olcsóbban szállíthatók, mint a villamos energia; az utóbbiak pedig szinte korlátlanul tárolhatók.

A legfontosabb *állami felelősségvállalási területek* és beavatkozási lehetőségek, amelyeket az ellátásbiztonság érdekében mindenképpen, fenn kell tartani:

- A villamosenergia-rendszer stratégiai jelentőségű termelési-, szállítási kapacitás-egyensúlyának biztosításához szükséges regulációs és jogi eszközök.
- A közérdekű szolgáltatás - teljes vertikumra vonatkozó –ármeghatározása.
- Az állami monopóliumot képező átviteli és egyben tranzit hálózat tulajdonlásához és üzemeltetéséhez kapcsolódó jogok.

Indokolt, hogy ezeket a jogosítványokat a kormányzat egyetlen társaságon, a közérdekű szolgáltatásért felelős, többségi állami tulajdonú MVM holdingon keresztül érvényesítse.

Atomenergia. Az atomerőműves villamosenergia-termelés kedvező megítélése sok országban ismét javult. A nukleáris bázisú villamos energia-termelésre hosszú távon hazánkban is szükség van. A nagy aktivitású hulladékok, a kiégett kazetták végleges elhelyezésére vonatkozó stratégia kialakítása során foglalkozni kellene a közép-európai regionális

együtműködés lehetőségével is. Az atomerőmű gazdaságos és biztonságos élettartam hosszabbítása fontos energetikai alapkérdés. A realizáláshoz szükséges a 2003. évi súlyos üzemzavarhoz vezető okok megszüntetése és az atomerőmű iránti közbizalom helyreállítása. Az atomerőmű telephelye önmagában is nagy érték a hazai erőműépítés számára. A hosszú távú tervezésnél azonban olyan bővítést is számításba kell venni, amely a legújabb biztonsági filozófián alapul, s a hagyományos erőművel kombinált megoldásokat is vizsgálni kell²⁵.

Hőszolgáltatással kapcsolt energiatermelés. A jelenlegi szabályozás a nem hatékony kapcsolt energiatermelést is támogatja, s ennek következtében nem ösztönöz a távfűtésben lévő „megtakarítási potenciál” kiaknázására. Olyan szabályozás (átvételi előírás és ártámogatás) kell, amely a minél nagyobb *energia megtakarítás*, a hőszolgáltatással kapcsoltan termelt villamos energia mennyiség (kWh/GJ) növelését preferálja.

Távfűtés²⁶

A távfűtés vertikuma: *termelés* (erőművek és fűtőművek), *szállítás* (távvezetékek) *fogyasztói berendezések* (hő-központok és radiátorok) egyetlen *technikai-gazdálkodási* egységet képeznek. Ezzel szemben az erőműi hőtermelés jelentős hányada külföldi befektetők kezében van; a városi tulajdonú *szolgáltatók* pedig legtöbbször csak a szállítást birtokolják. A tényleges piacot a lakóközösségek képezik, amelyeknek birtokában vannak a fogyasztói berendezések. Ebben a struktúrában az önkormányzat nem tud hatékonyan gazdálkodni, képtelen árhatósági jogkörét eredményesen gyakorolni, mert az árat alapvetően meghatározó forrásoldalt nem tudja befolyásolni.

Városi energiaszolgáltatási üzemek. A városi *közérdekű szolgáltatást* végző üzemek (gáz-, víz-, távhőellátás és villanyszolgáltatás, csatorna, szennyvíz, kommunális hulladékártalmatlanítás) természetes tulajdonosa és üzemeltetője a helyi közösség, illetve a közösség képviselőjében az önkormányzat. Ezeket az ún. városi üzemeket (Stadtwerke) a nyugat-európai államokban is az önkormányzatok üzemeltetik²⁷. A rendszerváltozás utáni *önkormányzati törvény* helyesen rendelkezett ezen üzemek önkormányzati tulajdonáról, de a törvényt éppen a kiárusító privatizáció érdekében módosították. A városok hőellátását biztosító (áram- és gázszolgáltató) közérdekű üzemek jelentős részben multinacionális cégek tulajdonába kerültek, miáltal a városi „fogyasztók”, illetve az általuk választott önkormányzat helyzete hosszabb időre megpecsételődött. A *távhőellátás* területén az államnak elő kell segíteni, hogy a teljes vertikumú önkormányzati (termelő és szolgáltató) távfűtő, sőt energiaszolgáltató társaságok jöjjenek létre. Ez biztosíthatja az ár-érzékeny, sérülékeny lakossági fogyasztók részére a legalacsonyabb értékesítési árat.

Tulajdonlás. Támogatni kell, hogy az önkormányzatok tulajdonosi pozícióba jussanak, ami például úgy lenne elérhető, ha a privatizált, külföldi tulajdonú hőtermelő és a városi tulajdonú „szolgáltató” fúziója révén egyes tulajdonú városi távhő közművek jönnének létre, amelyekben a városoknak többségi tulajdona lenne. Ez, piac-stabilizáló hatásánál fogva, a külföldi tulajdonosok érdekét is szolgálná²⁸. Ebben az esetben a távhő bonyolult kérdéseinek kezelésében, legfőképpen a távfűtés fogyasztói árának kézben tartásában, illetve mérséklésében a városok valódi tulajdonosi eszközök birtokába jutnának. A városi hőtermelő erőművek, a távhővel együtt, azzal kapcsoltan villamos energiát is termelnek, és ezzel részt vesznek a város villamos energia ellátásában. A városi energiaszolgáltató ezért szereplőjévé válna a villamos piacnak is, miáltal megnyílna a lehetőség a fűtőművek gazdaságosságot növelő korszerűsítése előtt, ami a távfűtés árának csökkentését tenné lehetővé.

A távhő ára. A távhő versenyhátrányainak megszüntetésére úgy kell alakítani a nagyüzemi földgázárakat, hogy a lakossági távhőtermelésre használt földgáz ne legyen drágább a lakossági földgáz áránál. A távhő környezetvédelmi előnyeit az energiaadóval kell elismerni. A versenyképesség javítása érdekében, az uniós irányelvekkel^{29 30} összhangban, növelni kell a *hatékony kapcsolt energiatermelés* szerepét a távfűtésben. A VET módosításával — nagyobb teljesítmények esetében is — kötelezővé kell tenni a kapcsoltan termelt villamos energia átvételét és a — közcélú erőműből szolgáltatott — távhő és villany hatósági termelői árait úgy kell megállapítani, hogy a kapcsolt energiatermelés haszna a távhő termelői árát csökkentse. A villany ára pedig illeszkedjék a villany piacon kialakult árakhoz. A távfűtési fogyasztók védelmének legfontosabb eleme a teljes körű költségalapú, hatósági (önkormányzati, ill. állami) ármegállapítás és az ehhez kapcsolódó gazdasági hatékonyság-ellenőrzés.

Környezetvédelem és az energiapolitika összefüggései

Oktatás, kutatás

Az új energiapolitika megvalósítása feltételezi a színvonalas egyetemi energetikai mérnökképzés újbóli megvalósítását és a hazai energetikai kutatás állami támogatását, amire tervet kell kidolgozni.

Budapest, 2004. február 20.

***Energiapolitika 2000 Társulat
Elnöksége***

Felhasznált irodalom és jegyzetek a 17-19. oldalakon.

Felhasznált irodalom:

Dr. Járosi Márton – Dr. Petz Ernő: Uniós csatlakozás előtt a magyar energiapolitikáról. Püski, Budapest 2000.

Petz Ernő: Az energiapolitika és az állam szerepe. Magyar Energetika, 1998/2. sz.11...14.

Az Energiapolitika 2000 Társulat felhívása az energiatörvény megalkotására. 2001. február 7.

Petz Ernő: A hazai energetika kockázati tényezői. A MEH részére készült összeállítás. Budapest, 2000. február 24.

Energiapolitika 2000 Társulat: Az új villamos energia törvényjavaslat véleményezése. — A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium megbízásából készített tanulmány. 2001. október.

Dr. Járosi Márton – Kacsó András – Dr. Petz Ernő – Veszely Károly: A Paksi Atomerőmű hibrid kombinált ciklusú fejlesztésének lehetőségei. — Gazdaság és Energia 2002/1. szám.

*Giday András: A szociális tarifákról. — Gazdaság és Energia 2002/1. szám.
(www.enpol2000.hu)*

*Kacsó András: Alapszolgáltatás az energiaellátásban. — Gazdaság és Energia 2002/2. szám.
(www.enpol2000.hu)*

Dr. Járosi Márton: Energiapolitika a liberalizáció szorításában. III. Energiapolitikai Fórum. 2002. Budapest (www.enpol2000.hu)

Dr. Járosi Márton: A magyar energiapolitika mulasztásai. IV. Energiapolitikai Fórum. 2002. Budapest (www.enpol2000.hu)

Dr. Járosi Márton: A neoliberais villanypiacok válsága és a magyar energiapolitika. V. Energiapolitikai Fórum. 2003. Budapest (www.enpol2000.hu)

Dr. Petz Ernő: Javaslat az Energia-stratégiai Intézet (Est) létrehozására. Bp. 2000. január 11. Készült a MeH részére.

Jegyzetek:

¹ Liberális energiakoncepciótlanság. A GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft. „Az új energiakoncepció alapkérdései” c. tanulmányának bírálata. *Energiapolitika 2000 Társulat állásfoglalása, 2004. február 9.* (www.enpol2000.hu)

² A kínálat biztosítására elvileg járható út lenne a fogyasztás csökkentése a növekvő árakra és áringadozásokra adott válaszként. Egyértelmű tapasztalat azonban, hogy a villamos energia nehéz helyettesíthetősége és rendkívül magas használati értéke miatt a fogyasztók tényleges árérzékenysége nem több 5-10 %-nál.

³ A beruházások természetes ciklikussága átmeneti kapacitás hiányokat és többleteket eredményez, s ez a liberalizált piacon óriási áringadozásokat gerjeszt.

⁴ 1993-ban az Országgyűlés jóváhagyta *A magyar energiapolitika c. koncepciót* és hétpontos határozatot hozott, amely formálisan ma is érvényben van. A privatizációs törvény és annak 1995. évi módosítása durván eltért *A magyar energiapolitika c. koncepcióban* foglaltakról. 1999. augusztusában az Orbán-kormány által elfogadott, *A magyar energiapolitika alapjai, az energiapolitika üzleti modellje c. dokumentum*, — amelyet nem hagyott jóvá a Parlament — nincs összhangban az 1993. évi OGY. Határozattal. Jelenleg az országnak nincs aktualizált, a parlament által jóváhagyott, érvényes energiapolitikai koncepciója.

⁵ Az energiaellátás határfoka a végenergia-felhasználás és a primerenergia-felhasználás hányadosa.

⁶ Egyes esetekben külföldi állami tulajdonban lévő társaságoknak történő eladását.

⁷ Elkerülhetetlen a korlátozás. *Világgazdaság Energiainfó. 2004. január 28.*

⁸ Dr. Járosi Márton: A privatizáció és az erőműépítés. (Ki épít itt erőművet?) *Magyar Energetika, 1997/2.sz.* (www.enpol2000.hu)

⁹ Földváry György: A „Kalifornia szindróma” a világsajtó tükrében. *Gazdaság és Energia 2001/1. sz.* (www.enpol2000.hu)

¹⁰ Elsősorban a német RWE-EnBW energetikai konzorcium többségi tulajdonában lévő Elmű Rt. és az Észak-magyarországi Áramszolgáltató (Émasz) Rt. közös leányvállalata, a *Sinergy Energiaszolgáltató, Beruházó és Tanácsadó Kft.* fejtett ki nagy aktivitást.

¹¹ Az alkalmazott kedvező preferenciák következtében ma már több száz gázmotoros erőmű működik. A gázmotorok, (a víz-, szél- és az ipari erőművek együttes), *nem szabályozható teljesítménye* elérte a villamosenergia-rendszer csúcsgigényének 10 %-át, az 550-600 megawattot, növelve a szabályozási nehézségeket.

¹² Dr. Boda Boglárka: Közművagyon önkormányzati szemmel. *Gazdaság és Energia 2002/1. sz.* (www.enpol2000.hu)

¹³ Szántó János: A pécsi távhőmodell. *Gazdaság és Energia 2002/1. sz.* (www.enpol2000.hu)

¹⁴ Az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi szervezet (ILO) Genfben, 1999. április 16-án elfogadott állásfoglalásában egyebek között ez áll:” A privatizáció nem helyettesítheti az állam felelősségét az alapvető szolgáltatás biztosításáért, legyen az állami, vagy magán szektortól származó. ...A nemzeti versenypolitika kifejlesztésekor a közösségi érdekek vizsgálatának elve nagyon hasznos ... Az ilyen közösségi előny vizsgálat tartalmazza a pénzügyi és költségvetési szempontokat és alkalmazásokat a gazdasági és regionális fejlesztés számára, beleértve a foglalkoztatást, valamint a környezetet, a szociális jólétet és a méltányosságot, az elfogadhatóságot a fogyasztók számára ...Az állami monopóliumok felváltása magánmonopóliumokkal elkerülendő, vagy amennyiben a monopólium folytatja tevékenységét, azt erősen szabályozni kell. ... Amikor a közszolgáltatást privatizálják, az államnak meg kell tartania a felelősségét a vízszolgáltatás, az elektromosság és a gázszolgáltatás általános hozzáférhetőségért, elérhető árakon.”

¹⁵ Módosítani kell a Villamos Energia Törvényt. *Az Energiapolitika 2000 Társulat állásfoglalása. 2004. január 12. (www.enpol2000.hu)*

¹⁶ 1985: szilárd 28 %, gáz 27 %; 2002: szilárd 14 %, gáz 39 %.

¹⁷ Magyarországon a kőolaj és a földgáz importhányada feltehetően 10 éven belül meg fogja haladni a 90 %-ot. Az EU-ban ez 1995-ben 47,6 % volt, 2010-re 56,7 %-ra, 2020-ra pedig 65,6 %-ra becsülik.

¹⁸ A végfelhasználói energia megtakarítás alapproblémája: a jómódú fogyasztókat nem érdekli az energiaszámla, nem hajlandók takarékosági erőfeszítéseket tenni, a szegény fogyasztóknak nincsenek eszközeik pótlólagos befektetésekre. Ugyanakkor a megtérülési idő hosszú.

¹⁹ Az Európa Parlament és Tanács által 2003. június 26-án elfogadott irányelvek a villamos energia és gázpiac általános szabályaira vonatkozóan.

²⁰ Az Európai Unió energiapolitikájáról kiadott un. fehér könyv 49. pontjában ez áll: „Bár a fenti 46. pontban hivatkozott három cél [általános versenyképesség, az energiaellátás biztonsága, környezetvédelem] továbbra is nagyon fontos, más dimenziókat, nevezetesen a szociális és gazdasági kohéziót sem szabad szem elől téveszteni. Fontos, hogy a versenypiacon a szociális szerep is érvényesüljön, tekintettel arra, hogy az energia milyen fontos az életminőség és a munkahelyek teremtése szempontjából.”

²¹ Hegyi Gyula: A rászorultság mítosza c. cikkében kifejti, hogy az általános szolidaritás felmondása és a rászorultság elv érvényesítése a jóléti államokban is egy negatív spirált indított meg. A rendszerváltó országokban azonban sokkal pusztítóbb eredménnyel jár a szolidaritási elv megkérdőjelezése. A rászorultság elv egyoldalú érvényesítése elmélyíti a társadalom kettészakadását, s aláássa a demokrácia alapelvét. — *Magyar Hírlap, 2003. szeptember 24.*

²² Egyidejűleg létre kell hozni, vagy egy meglévő intézményben ki kell alakítani a verseny piac működtető-felügyelő szervezetét.

²³ Ennek esélyét sajnos csökkenti, hogy az ÁPV Rt. az állami tulajdonú MOL részvények 10,4 %-át a közelmúltban értékesítette.

²⁴ A villamos energia határkeresztező kereskedelme Európában elég korlátozott, a termelés mintegy 8 %-át teszi ki.

²⁵ A 2000. november 29-én az EU Bizottság által kiadott „Zöld füzet az energiaszolgáltatás biztonságának európai stratégiája érdekében” c. dokumentum a „jövő prioritásai” között beszél a nukleáris energia fontosságáról és a tudományos fejlesztési erőfeszítésekről.

²⁶ Az ipari célú távhőszolgáltatás egyértelműen piaci tevékenység, ezért csak a kommunális célú távfűtésről szólnunk.

²⁷ A *globalizáció* egyik célja ezeknek a helyi üzemeknek a *privatizálása* (a közösségek tulajdonfosztása), és a tulajdonnak a nagy multinacionális szolgáltató cégeknek való átadása. Ez a támadás nemzetközi méretű, de hazánkban a rendszerváltozás után különösen erősen jelentkezik. A jelentős feladatokat kapó, tőkészegény önkormányzatok a folyamatot gyakran a rövidtávú bevételszerzés miatt támogatják, de sajnos a törvényhozás sem lépett fel érdekükben.

²⁸ Hazai példa is van arra, hogy a külföldi tulajdonú közcélú erőmű és a magyar tulajdonú hőszolgáltató fúziója révén közös, *vegyes tulajdonú városi távfűtő társaság* alakult ki. Pécsen a városi távfűtő társaság 51 %-ban a város tulajdonában van. Ez lehet az egyik útja a városi közösségi érdekek érvényesítésének.

²⁹ Az Európai Bizottság kapcsolt energiatermelésről (CHP) szóló COM (97) 514. sz. (1997. 10. 15.) ajánlása.

³⁰ A CHP erőművek előnyben részesítését a 2003/54/EC direktíva 11. cikk. (3) bek. tartalmazza.